

Araştırma Makalesi / Research Article

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE YEŞİL YOLCULUK: BİR GÜVENLİK SORUNU OLARAK KÜRESEL İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE İKLİM MÜLTECİLİĞİ

Veysel BABAHAÑOĞLU¹

Öz

İklim değişikliği; hızlı nüfus artışı, kentleşme, sanayileşme ve artan sera gazı salınımları gibi pek çok faktörün bir araya gelmesi sonucu dünyanın en büyük sorunlarından biri haline gelmiştir. Bu durum, çevresel güvenlik kapsamında uluslararası güvenlik açısından tehdit oluşturmaktadır. İklim değişikliği, aynı zamanda insanların doğal yaşam alanlarını terk etmek zorunda kalmalarına da neden olmaktadır. Özellikle küresel iklim değişikliğinin meydana getirdiği etkiler, iklim mülteciliği konusunda endişeleri artırmaktadır. Yükselen deniz seviyeleri, sıcaklıkların artması ve sıklıkla yaşanan doğal afetler, su kaynaklarının azalması ve kirlenmesi, çölleşme gibi çevresel güvenlik sorunları insanların hayatlarını tehlikeye sokarak toplumsal çatışmalara neden olma potansiyeli taşımaktadır.

Çalışmada Soğuk Savaş sonrası güvenliğin yaşadığı dönüşüm yeşil teorinin sunduğu perspektif üzerinden çevresel güvenlik kapsamında incelenmiş ve küresel iklim değişikliği ile iklim mülteciliğinin güvenlik sorunu olarak çatışma potansiyeli taşıdığı sonucuna ulaşılmıştır. Bütün bunlar yapılırken yeşil teorinin sunduğu bakış açısıyla çevresel bozulmaların iklim değişikliğini ve iklim göçlerini etkilediği ve bu durumun somut örnekler üzerinden bir güvenlik sorunu olduğu savında bulunulmuştur. Çalışma nitel bir yöntemle oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yeşil teori, iklim değişikliği, iklim krizi, iklim mültecileri, çevresel güvenlik

JEL Kodları: F51, S51, S54

GREEN JOURNEY IN INTERNATIONAL RELATIONS: GLOBAL CLIMATE CHANGE AND CLIMATE REFUGEES AS A SECURITY ISSUE

Abstract

Climate change has become one of the world's biggest problems as a result of various factors such as rapid population growth, urbanization, industrialization, and increasing greenhouse gas emissions. This situation poses a threat to international security in terms of environmental security. Climate change also forces people to leave their natural habitats. In particular, the effects of global climate change have raised concerns about climate refugees. Environmental security problems such as rising sea levels, increasing temperatures and frequent natural disasters, depletion and pollution of water resources, desertification, etc., have the potential to endanger people's lives and cause social conflicts.

This study examines the transformation of post-Cold War security in the context of environmental security through the perspective offered by green theory, and concludes that global climate change and climate migration carry conflict potential as a security problem. While all this is being done, it is claimed, from the perspective provided by green theory, that environmental degradation affects climate change and climate migration, and that this situation is a security problem based on concrete examples. The study is based on a qualitative method.

Keywords: Green theory, climate change, climate crisis, climate refugees, environmental security

JEL Codes: F51, S51, S54

¹ Öğr. Gör. Dr., Düzce Üniversitesi, Akçakoca Meslek Yüksekokulu, veyselbabahanoglu@duzce.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3734-7430.

Başvuru Tarihi (Received): 01.05.2023 **Kabul Tarihi** (Accepted): 26.07.2023

Giriş

Uluslararası ilişkiler teorileri, dünya siyasetindeki devletler arası ilişkileri anlamaya ve açıklamaya çalışmaktadır. Bu teoriler, uluslararası sistemi farklı bakış açılarından ele alarak güç, güvenlik, savaş, barış, dış politika ve uluslararası iş birliği gibi konuları incelemektedirler. Temelleri 1960'lara kadar dayanan yeşil teori de çevresel sorunlarla ilgilenen, çevrenin güvenliğinin sağlanmasını amaçlayan ve çevre sorunlarını uluslararası ilişkiler bağlamında ele alan bir teoridir. Bu açıdan yeşil teori, insanların çevresel sorunlara neden olduğunu savunarak siyasal, ekonomik, sosyal ve normatif yapıları çevresel krizlerin temel nedeni olarak görmektedir. Bu yönüyle diğer uluslararası ilişkiler teorilerinden ayrılmaktadır. Öyle ki klasik uluslararası ilişkiler teorileri uluslararası sistemde devletlerin merkezde olduğu bir perspektif sunarken, yeşil teori çevrenin merkezde olduğu bir perspektif sunmaktadır.

Klasik uluslararası ilişkiler teorileri ile yeşil teori arasındaki bir başka ayrışma ise güvenliğin nesnesinin belirlenmesi noktasındadır. Klasik uluslararası ilişkiler teorileri güvenliği; askeri tehditler, güç dengesi, savaş ve ulusal savunma gibi konular üzerinden açıklarken yeşil teori çevre sorunlarına odaklanır ve çevre güvenliğini önemli bir güvenlik meselesi olarak ele alır. Bu açıdan yeşil teori, güvenliği devlet ve insan merkezli olmaktan çıkararak çevresel sorunların güvenlik açısından önemli olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda yeşil teori, diğer klasik uluslararası ilişkiler teorilerinden farklı olarak insan faaliyetlerinin çevreye etkisini vurgulayarak bu etkilerinin azaltılması gerektiğini savunmaktadır. Nihayetinde biyosferin yok olduğu bir ortamda insanın ve devletin güvenliğinden bahsetmenin anlamlı bir tarafı olmayacaktır.

Günümüz dünyasında küresel iklim değişikliği, iklim krizi ve iklim mülteciliği, dünya nüfusunun muhatap olduğu en ciddi problemlerden biri olma özelliği taşımaktadır. Bu problemlerin çözümü için ise salt bilimsel ve teknolojik çözümlere değil, aynı zamanda siyasal ve ekonomik çözümlere de ihtiyaç vardır. Küresel iklim krizi ve iklim mülteciliği, uluslararası güvenliği tehdit eden önemli sorun alanlarıdır. İklim değişikliği, sosyal ve ekonomik eşitsizlikleri artırarak toplumlar arasında çatışmalara neden olabilirken aynı zamanda çevresel felakete de neden olabilmektedir. Bu durum ise insanların yaşam alanlarından ayrılması neticesinde iklim mülteciliği kavramını ortaya çıkarmaktadır. Yeşil teori, bu sorunların çözümünde önemli bakış açıları sunmaktadır. Öyle ki yeşil teori su kaynaklarının adil bir şekilde paylaşılmasını, sürdürülebilir tarım uygulamalarının benimsenmesini, verimli arazilerin korunmasını, fosil yakıtların yerine yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılmasını, iklim değişikliği ile mücadele edilmesi için uluslararası işbirliği ve anlaşmaların oluşturulmasını, iklim dostu politikaların benimsenmesini, doğal kaynakların sürdürülebilir bir şekilde kullanılmasını, tarımda organik yöntemlerin benimsenmesini ve çevreye saygılı endüstriyel uygulamaların teşvik edilmesini savunmaktadır.

İklim değişikliği ve krizi, çevre sorunlarına neden olduğu kadar, aynı zamanda devletler arasındaki ilişkileri de etkilemekte, güç dengelerini değiştirmekte ve uluslararası politika üzerinde önemli bir etki oluşturmaktadır. Ayrıca iklim göçlerine de neden olmaktadır. İklim göçleri, insanların doğal afetler, gıda yetersizliği ve su kaynaklarının kıtlığı gibi nedenlerle evlerini terk etmek zorunda kalmalarıdır. Bu tür nedenlerle göç eden insanlar iklim mültecisi olarak adlandırılmakta ve bir güvenlik sorunu haline gelmektedir.

Bu çalışmanın amacı yeşil teorinin güvenliğe bakış açısıyla küresel düzeyde bir krize dönüşen iklim değişikliği ile bu değişiklikler nedeniyle ortaya çıkan iklim mültecileri sorununun bir güvenlik sorunu olduğunu ortaya koymaktır. Çalışmada yukarıda izah edildiği üzere Soğuk Savaş sonrası güvenliğin yaşadığı dönüşüm yeşil teorinin sunduğu perspektif üzerinden çevresel güvenlik kapsamında incelenmiş ve küresel iklim değişikliği ile iklim mülteciliğinin güvenlik sorunu olarak çatışma potansiyeli taşıdığı sonucuna ulaşılmıştır. Bütün bunlar yapılırken yeşil teorinin sunduğu bakış açısıyla çevresel bozulmaların iklim değişikliğini ve iklim göçlerini etkilediği

ve bu durumun somut örnekler üzerinden bir güvenlik sorunu olduğu savında bulunulmuştur.

Nitel araştırma yöntemleri ile oluşturulan bu çalışmada konuyla ilgili literatür taraması yapılmış ve tarama tekniği kullanılarak, yeşil teoriyle ilgili yayınlanmış çalışmalar derinlemesine ve sistematik olarak araştırılmıştır. Literatür taramasında genel amaç çalışmanın hangi bağlamda yürüyeceğinin ve özellikle süregelen çalışmalardan sentez yoluyla hangi boşlukların doldurulmak üzere hedef alındığının gösterilmesidir (Köroğlu, 2015). Bu çalışmada da güvenlik sorununa yeşil teori açısından bakılarak, konuyla ilgili yapılmış çalışmalar taranarak, güvenlik sorununa çevreci bir yaklaşım geliştirilmeye çalışılmıştır.

1. Uluslararası İlişkilerde Yeşil Teori

Hızlı sanayileşme, nüfusun artması, sürekli artan enerji talebi, dünya savaşları ve küresel ekonomilerdeki büyüme nedeniyle dünya, çevresel kirliliğe sürüklenmiştir. Hem çevresel kirliliğin artması hem de küresel ısınmanın zararlarının gittikçe hissedilir olması toplumsal bir farkındalığı ortaya çıkarmıştır. Çünkü aşırı kömür tüketimi nedeniyle çevre kirliliğinin ulaştığı seviye o kadar fazla artmıştır ki Aralık 1952’de beş gün süresince Londra dumanla kaplanmıştır. Aynı şekilde Pekin’de aşırı kömür kullanımı sera gazı salınımıyla hayatı kilitleyecek sis bulutları oluşmasına neden olmuştur. Bu gibi tekil örnekler dünya ekonomisinin önemli şehirlerini tehdit etmektedir. İnsanların sokağa çıkmasını engelleyen, maske takmasını zorunlu kılan bu durum fosil yakıt kullanan fabrikaların geçici olarak kapatılmasına neden olmuştur. Küresel ısınmanın etkisiyle iklim değişikliğinde yaşanan hızlanma Grönland ve Antarktika buzullarının erimesine, Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’deki kasırgaların şehirlere zarar vermesine, Angola’da kuraklığa, su kaynaklarının azalmasına ve dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşanan su baskınlarına varıncaya değin çok çeşitli güvenlik sorunlarını ortaya çıkarmaktadır (Kakışım, 2022: 2).

Askeri, ekonomik ve siyasal güç yarışı içerisinde olan devletler, görece daha üstün olmak için yıllarca savaşarak başka başka coğrafyaları sömürmek aracılığıyla yeni yönetim bölgeleri oluşturmuştur. Bu bölgelerde devletler birincil aktör olarak özne konumunda kalırken birçok öge de nesne konumunda kalmıştır. Devletin temel belirleyici olduğu uluslararası sistemde nesne konumunda kalan bileşenler zamanla farklı biçimlerde sisteme entegre olmuştur. Ancak her bir bileşenin önem derecesinin farklılık arz etmesi nedeniyle sistemde görünür olmaları uzun zaman almıştır. Uzun yıllar boyunca nesne konumunda kalarak görünmez olan bileşenlerden biri de çevredir. Çevre konusu bu görünmezlik içerisinde kriz vurgusu ile dikkatleri üzerine çekmeyi başarmıştır (Çelik ve Çoker, 2020: 378). Bu bakımdan yeşil teorinin temelleri sanayi devriminde işçi sınıfı ve köylü direnişinden kapitalizme varan tepkilere dayanmaktadır. Özellikle insanın toplumsal, ekonomik ve siyasi yapılanması için enerji temelleri, yaşam biçimleri ve “iyi toplum” ve “iyi yaşam” kavramlarının gerçekleştirilebilirliği, 1960’lardan itibaren artan bir “ekolojik kriz” farkındalığı, 1970’lerden itibaren “Büyümenin Sınırları” iddiaları, 1980’ler ve 1990’larda küresel çevre sorunlarının ortaya çıkması ve bu yüzyılın başında doruk noktasına ulaşan petrol ve iklim değişikliği gibi sebepler, yeşil teorinin kökenleri olarak kabul edilmektedir (Barry, 2014: 155-156).

Küresel siyaset uzun yıllardır dünya yaşamının sürdürülebilirliği üzerine bir dizi kaygı döngüsü içerisinde yer almaktadır. Bu döngüler her ne kadar belirli çevresel korkular tarafından kısırlanmış olsa da, çoğu zaman daha sistematik bir krizin habercisi olarak dile getirilmiştir. Böylece 1960’ların başlarındaki böcek ilaçları konusundaki kaygıdan 1970’lerin başındaki büyümenin sınırları ve nüfus patlaması konularına geçiş olmuştur. 1980’lerde başlayan bir sonraki döngüde ise asit yağmurları ve nükleer sızıntıyla ilgili bölgesel kaygılardan ozon tabakasının delinmesi, ormanlık alanların yok olması, biyoçeşitliliğin azalması ya da iklim değişikliği gibi küresel kaygılara doğru bir geçiş söz konusu olmuştur (Paterson, 2012: 341). Bu tür çevresel sorunların oluşturduğu etkiler artık, ulusal bir etkiden ziyade sınır ötesine geçerek, çevrenin uluslararası siyasetin odak noktası haline gelmesine neden olmuştur. Bu yönüyle uluslararası ilişkilerde yeşil

teori, çevresel sorunların uluslararası siyaset ile güvenliği nasıl etkilediği ve dönüştürdüğü konularına odaklanmaktadır.

Bugün gelinen nokta itibariyle çevre sorunlarının çözümünde devletler tek başına yeterli kapasite ve güce sahip değildir. Bu nedenle de uluslararası bir iş birliğine ihtiyaç duymaktadırlar. Esasında bu durum 21. yüzyılın sorunları karşısında devletlerin uluslararası örgütler üzerinden herkesin faydasına çözümler aramasının zorunluluk hali almasından kaynaklıdır. Bu kapsamda küresel çevre sorunlarının gündemde tutulması ve bu konuda çeşitli çözüm önerilerinin geliştirilmesi için birçok uluslararası örgüt dolaylı ya da doğrudan roller üstlenmektedir. Bu açıdan BM (Birleşmiş Milletler), AB (Avrupa Birliği), OECD (Ekonomik İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı), AGİT (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı), WB (Dünya Bankası), WTO (Dünya Ticaret Örgütü), FAO (Gıda ve Tarım Örgütü), WHO (Dünya Sağlık Örgütü), UNDP (Birleşmiş Milletler Gelişme Programı), IMO (Uluslararası Denizcilik Örgütü), WMO (Dünya Meteoroloji Örgütü) gibi uluslararası örgütler küresel çevre sorunlarının çözümünde ön plana çıkmaktadır (Sönmezoğlu ve Erler Bayır, 2012: 249-250). Nitekim 1972 BM Stockholm Konferansı, 1987 yılında yayınlanan Ortak Geleceğimiz Raporu, 1992 BM Rio Zirvesi (BM Çevre ve Kalkınma Konferansı), 2002 Rio+10 (Johannesburg Raporu) gibi çalışmalar çevre sorunlarına ilişkin küresel siyasetteki uzlaşma zemininin 1970’li yıllarda BM çatısı altında başladığını ve 1990’lı yıllarda iklim değişikliği sorunu üzerinden yeniden inşaa edildiğini göstermektedir. Çevre sorunlarının ortak bir iş birliği ekseninde uluslararası arenada tartışmaya açılması konunun uluslararası ilişkiler disiplinine dâhil olmasını da beraberinde getirmiştir (Güngör ve Özcan Buckley, 2021: 592-593).

Yeşil teori ile ilgili olarak, birbiriyle tutarlı üç temel varsayım bulunmaktadır. Birincisi teorinin uluslararası kavramından daha çok küresel kavramını vurgulamasıdır. Bu bakımdan, yerel toplulukların kendi kaynaklarını denetleme hakkının yanı sıra küresel toplumun da önemi kabul edilmektedir. Biyo-bölgesel topluluklar, dünya düzeninin temel yapı taşları olarak kabul edilmektedir. İkinci varsayım mevcut insan pratiklerinin şu veya bu şekilde insan olmayan dünyayla senkronize olmadığı şeklindeki üstü kapalı anlayışla başladığı şeklindedir. Son varsayım ise yeşil teorinin antroposentrik felsefi inanç sistemlerinin desteklediği modern uygulamaların çevresel krize neden olmada kritik öneme sahip olduğunu vurguladığı yönündedir (Steans, Pettiford, Diez ve El-Anis, 2010: 217).

Güvenliğin geleneksel kavramsallaştırması 1970’li yıllar itibariyle geçerliliğini kaybetmeye başlamıştır. Demografik ve ekolojik faktörler, iklim değişikliği, doğal kaynakların tükenmekte olması gibi çevresel sorunlar güvenlik kavramını tartışılır hale getirmeye başlamıştır. Artık güvenlik salt bir devletin güvenliği olmaktan çıkmış, bireylerin ve diğer canlıların da güvenliği olarak tanımlanmaya başlamıştır (Çolakoğlu, 2022: 1). Ancak çevre sorunları, geleneksel olarak güvenlik ve devletler arası çatışma gibi “high politics” sorunlarına odaklanan uluslararası ilişkiler disiplininde hiçbir zaman merkezi bir yer edinmemiştir (Eckersley, 2016: 288). Bu yönüyle klasik uluslararası ilişkiler teorileri arasında görece daha yeni olan yeşil teori, odağına çevreyi alan eleştirel bir teoridir. Teorinin yeni olması dayandığı temel konuların yeni olduğu anlamına gelmemektedir. Aksine diğer teoriler gibi günlük hayata daha az etkisi olan konular yerine insan hayatına doğrudan etki eden konularla ilgilenmektedir. Bu bağlamda yeşil teori, high politics ile low politics konularını birbirine bağlayan bir köprü olarak kabul edilmektedir (Ünal, 2014a: 229). Bu açıdan yeşil teori ana akım uluslararası ilişkiler teorilerinden farklı olarak temel kavramları çevre bağlamında ele alarak uluslararası ilişkileri düzenlemeye çalışmaktadır.

1980’li yıllardan beri gerek ontolojik bakımdan gerekse de epistemolojik bakımdan uluslararası ilişkilerin ana akım teorilerine karşı birçok postpozitivist teori ortaya çıkmıştır. Bu teoriler kendi içlerinde birçok sesliliği barındırmaktadır. Yeşil teorinin bu teoriler arasında yer aldığı dile getirilse de uluslararası ilişkiler teorileri arasındaki yeri üzerindeki görüşlerde bir uzlaşma sözcüğü değildir (Buhari Gülmez ve Aydın Dikmen, 2022: 20-21). Örneğin Erçandırılı’ya (2021:

530) göre Robert Cox'un sorun çözücü teoriler ile eleştirel teoriler ayrımı temel alındığında yeşil teori mevcut düzeni sorgulaması ve düzeltebilmek için anlamaya çalışması bakımından eleştireldir. Bu açıdan yeşil teori daha iyi bir dünya için normatif toplumsal değişimler önermektedir. Arı'ya (2021: 519) göre ise küresel ekolojik sorunlara alternatif çözümler getiren uluslararası ekonomi politiğin bir alt dalı olarak düşünülebileceği gibi çevresel adalet ve yeşil demokrasi gibi yaklaşımları nedeniyle normatif teorisinin bir alt dalı olarak da düşünülebilir.

Yeşil teoriyi, Robert Cox'un temsil ettiği bağlamda neo-Gransiciyan temelde ekonomi politiğin ve Jürgen Habermas temelinde kozmopolitan ahlak ve demokrasi yaklaşımı bağlamındaki eleştirel ekonomi politiğin alt dalı olarak da görmek mümkündür. Dahası rasyonalizm-konstruktivizm tartışması ekseninde değerlendirildiğinde eleştirel konstruktivist olarak da nitelendirilebilir. Başka bir ifadeyle neorealizmin ve neoliberalizmin temsil ettiği rasyonalist geleneğin karşısında yer alan yeni akım içerisinde değerlendirilebilmektedir. Çünkü neorealistler çevresel konular ile ekolojik sorunları low politics düzeyde ele alarak analiz dışında tutarken, neoliberaler ise soruna küresel düzeyde bir dizi ampirik çözümler üretmeye ve sorunu rejim teorisinin yaklaşımları doğrultusunda ele almaya çalışarak normatif boyutunu dikkate almamaktadırlar. Bu nedenle yeşil teori hem ekonomi politik bağlamda hem de normatif teori bağlamında bu rasyonalist yaklaşımlara karşı çıkmaktadır (Arı, 2021: 519).

Jorgensen, yeşil teoriyi kesişen siyasi ve kültürel sistemlerin oluşturduğu ekosistemler ve çevre gibi kavramlar aracılığıyla inşaa edilen, örneğin okyanuslara, iklime, çöllere, nehirlere, ozon tabakasına ve şehirlere uzanan teoriler için genel bir terim olarak görmektedir (Jorgensen, 2017: 214). Özellikle yeşil teorisinin ana akım teorilerden ayrılan yönlerine odaklanan çalışmalarda yeşil teori ile diğer eleştirel teoriler arasında gerçekleşen etkileşime ve ayrışmaya yeterli düzeyde yer verilmemektedir. Buhari Gülmez ve Aydın Dikmen, yeşil teorisinin insan merkeziliğin ötesinde yer alan ontolojik bakış açısı nedeniyle "sorun çözen teorilere karşı eleştirel teoriler" ikiliğinin ötesine geçtiğini düşünmektedir (Buhari Gülmez ve Aydın Dikmen, 2022: 21).

Ekoloji yerine insana odaklanan politik sistemler arasında en yıkıcı yapıların başında devlet merkezli sistemler gelmektedir. Yeşil teoriye göre, bu tür bir yapı her zaman çevre yerine kendi çıkarlarını öncelikli tutacaktır. Dolayısıyla kendi nispi gücünü artırmak için olabildiğince ekonomik büyümeyi gerçekleştirmeye çalışacaktır. Bu durum ise ekolojinin tahribatına neden olacaktır. Yeşil teoriye göre ister liberal isterse de komünist bir sistem olsun fark etmeksizin tüm devlet merkezli sistemlerin amacı temelde üretim araçlarını kontrol altına alarak büyümeyi ve güçlenmeyi hedeflemektedir. Bu durum ise ekolojiye zarar vererek devletlerin kendi sorunlarını hazırladıkları anlamını taşımaktadır (Gökpınar, 2021: 6). Bu vesileyle küreselleşme ile birlikte çevresel sorunların uluslararası siyasetin önemli konuları arasında yer alması bakımından yeşil teorisyenler, ulus devletlere odaklanmadan yerelden küresele doğru geliştirilen politikaların daha etkin olacağına inanmaktadır. Bu bağlamda yeşil teori eleştirel bir bakış açısıyla çevresel sorunların siyaset aracılığıyla nasıl çözülmesi gerektiğine odaklanmaktadır (Mutlu ve Zenginoğlu, 2019: 461). "Küresel düşün, yerel hareket et" sloganıyla küresel siyaseti dönüştürme çabasında olan yeşil teorisyenler, çok büyük çapta meydana gelen küresel çevre sorunlarının özgüvenli topluluklar aracılığıyla yerel düzeyde çalışmalar yapmak ve küçük ekonomi politikaları oluşturmak yoluyla çözülebileceğine inanmaktadırlar. Böylece merkezisizleştirme, yeşil teorisinin politik odağını oluşturmaktadır (Emin, 2018: 202). Yeşil teoride yerelden yana takınılan tavrın en önemli nedenlerinden biri, bizatihi teoriyi uluslararası ilişkiler teorisine haline getiren çevresel sorunların sınır aşan bir nitelikte olmasıdır. Devletlerin siyasal sınırlarından bağımsız sonuçları ortaya çıkaran çevresel sorunlar ve felaketler ile mücadele için sınır aşan çözümlere ihtiyaç duyulmaktadır (Ünal, 2014: 242).

Yeşil teori, küresel çevre sorunları karşısında farklı bir bakış açısına sahiptir. İnsan ile diğer varlıkların dünyada ortak bir yaşam alanına sahip olduğu ve bu bağlamda doğal kaynakların adil

paylaşımı gerekliliğine dikkat çekmektedir. Yeşil teorinin temel amacı, geniş kapsamlı çevresel risklerin minimize edilmesi ve bu kapsamda doğada yaşayan canlıların haksız bir şekilde dışsallaştırılmalarını ve yerlerinden edilmelerini engellemektedir. İklim değişimlerinin sadece buzulların erimesi ve doğal afetlerin oluşumunda değil, aynı zamanda toplumsal krizlerin oluşması karşısında askeri operasyonların da gerçekleşeceği öne sürülmektedir (Emin, 2018: 193-194).

2. Yeşil Teorinin Güvenlik Anlayışı Bağlamında Çevresel Güvenlik

Soğuk Savaş döneminde güvenlik anlayışı devlet odaklı askeri sorunlar ve güç politikalarıyla ilişkili olarak ele alınırken, sonraki dönemlerde ekonomik güvenlik, insani güvenlik ve çevre güvenliği gibi konular daha ön planda olmuştur. Bu çerçevede, Soğuk Savaş dönemindeki güç yarışı ve askeri tehdit algılamaları değişerek Soğuk Savaş sonrası dönemde geri planda kalmaya başlamıştır (Tokatlı, 2022: 319). Nitekim ortaya çıkan yeni tehditler ile birlikte güvenliğin bireysel mi, ulusal mı ya da uluslararası mı olduğu yönündeki tartışmalarda artış olmuştur. Yaşanan tartışmalarda güvenliğin öznesinin çevre olduğu anlayış giderek dikkat çekici hal almıştır. Başlangıçta çevre ile güvenlik arasındaki ilişkinin varlığı uzak görünmüştür. Ancak çevre ile ilgili krizlerin toplum üzerinde oluşturduğu ve gelecekte de oluşturabileceği sorunlar ve çatışmalar, çevre ile güvenlik arasında bir bağ kurulmasını gerektirmiştir. Böylece çevresel krizler ile yaşanılabilir bir çevre ihtiyacı arasındaki çatışmalar bir güvenlik sorununu doğurmuştur (Açıkgöz, 2020: 75).

Klasik güvenlik anlayışında devletler için çevresel şartlar önemli olsa da askeri ve siyasi çıkarlar ile çevrenin korunması arasında bir tercih yapma durumu olursa askeri ve siyasi çıkarlar öncelik kazanacaktır. Örneğin NATO üyesi olarak büyük bir ABD üssüne ev sahipliği yapan İzlanda'nın 1986'da balina avcılığına yönelik yasaklar getiren moratoryuma uymayacağını deklare etmesiyle birlikte ABD'de, İzlanda'dan balık ithalatının durdurulması tartışmaları gündeme gelmiştir. Akabinde İzlanda'nın ABD üssünü kapatacağını açıklaması ile ABD bu önlemden vaz geçtiğini duyurarak askeri ve siyasi çıkarlarının çevreden önemli olduğunu göstermiştir (Sönmezoglu, Güneş ve Keleşoğlu, 2021: 154). Ancak yeşil teorinin güvenliğe bakışı, askeri tehditler ve ulusal savunma gibi konulara odaklanan klasik güvenlik anlayışından bu noktada farklılaşmaktadır. Güvenlik kavramının içerisine çevre güvenliğini de dâhil eden yeşil teori, çevre sorunlarının küresel güvenliği tehdit eden faktörlerden biri olduğunu vurgulayarak çevre güvenliğini önemli bir güvenlik meselesi olarak kabul etmektedir.

Yeşil teorinin güvenlik anlayışını diğer teorilerden farklı kılan yönü güvenliği diğer teoriler gibi insan merkezli ele almak yerine çevre merkezli bir şekilde ele almasıdır. Bu bağlamda insanların değer biçtiği devlet gibi öznelere güvenliğine ek olarak ilkesel anlamda ve beşeriyetten azade olarak da değerli olan varlıkların güvenliği yeşil teorinin güvenlik anlayışında önemli yer edinmektedir. Yeşil teorinin bu konudaki motivasyon kaynaklarından ilki çevre merkezli olması, ikincisi ise teorinin özü itibarıyla eleştirel ve normatif bir teori olmasıdır. Yeşil teorinin güvenlik anlayışında yer alan konular geniş bir yelpazeye yayılmıştır. Öyle ki iklim değişikliği, ozon tabakasının maruz kaldığı tahribat, kuraklık, enerji güvenliği, gıda güvenliği, kaynak güvenliği, kaynak savaşları, çevre mültecileri, iklim mültecileri gibi çok çeşitli tehdit unsurları ve güvenlik konuları yeşil teori perspektifinden incelenebilmektedir (Ünal, 2014b: 193-194).

Yeşil teoriye göre güvenliğin sağlanması belirli bir grubun, yönetici sınıfın ya da insanların güvenliğini sağlamakla değil, bir bütün olarak ekolojinin güvenliğini sağlamakla gerçekleşir. Ekolojik güvenlik sağlandığında, insanoğlu ekolojik düzenin bir parçası olan her türlü tehdit algısından kurtulacaktır. Bu açıdan yeşil teori, güvenlik gündemini bireylerden ekolojiye doğru genişleterek, geleneksel güvenlik yaklaşımlarının yanı sıra eleştirel güvenlik yaklaşımlarından da ayrılmaktadır. Yeşil teorinin argümanları iklim-göç olgusuna uyarlanırsa, devletler ve diğer geleneksel organlar tarafından oluşturulan politikalar engelleri aşamayacaktır (Arı ve Gökpınar, 2020: 50). Çünkü yeryüzünde yaşamın kendisini barındıran ekolojinin güvenliğini sağlanmadığı

bir ortamda ulusal güvenliğin, insan güvenliğinin ya da uluslararası güvenliğin bir anlamı olmayacaktır. Bu bağlamda güvenliğin konusunu devletler arası ilişkiler yerine insan ile çevre arasındaki ilişki oluşturacaktır. Burada ekolojinin güvenliğinin sağlanmasındaki amaç insan uygarlığının devamının sağlanması değildir. Yeşil teorinin argümanları dikkate alındığında çevresel ve ekolojik güvenlik açısından uygarlık dediğimiz şey, insanın da bir parçası olduğu ekosistemler için bir tehdit unsurudur (Kaya, 2019: 80). Bu açıdan yeşil teorinin güvenlik anlayışı insan ve devlet merkezilikten arındırılan çevresel ve ekolojik güvenlik bakışı sunmaktadır.

Çevresel güvenliğe ilişkin tartışmalar literatürde üç dönemde incelenmektedir. İlk dönem tartışmalar büyük oranda çevresel kıtlık ve çatışma tezi etrafında şekillenmiştir. Bu dönemde çevresel güvenlik, geleneksel güvenlik anlayışı kapsamında gelişmiş ve devletlerin çevresel tehditler karşısında korunması gerekliliğini savunan bir noktaya ulaşmıştır. İkinci dönem tartışmalarda çevresel güvenlik, çevresel tehditlerin insani güvenlik anlayışı ile birlikte bireysel yaşam ve refah değerlendirmeleri kapsamında incelenmiştir. Üçüncü dönem ise çevresel güvenliğin referans noktası olarak biyosferin ele alındığı dönemdir. Bu dönemdeki çalışmalar, devlet ve insan merkezli yaklaşımları sorgulayan bir bakış açısıyla geleneksel çevresel güvenlik tartışmalarından ayrılmaktadır (Kaya, 2019: 48-49). 1980’li yıllardan itibaren somut şekilde kendini göstermeye başlamış olan çevresel güvenlik tartışmalarının erken dönemlerde yükselmesinde, hem artan çevre kirliliğinin teşvik ettiği bilimsel çalışmaların etki alanlarının genişlemesi hem de popüler ve gündem belirleyici olarak 1972’de Meadows ve diğerleri tarafından yazılan “Büyümenin Sınırları (Limits to Growth)” gibi eserlerin katkısı olmuştur. Buna ilave olarak çevre alanında faaliyet gösteren uluslararası örgütlerin çevresel güvenlik ile sürdürülebilirlik arasında ilişki kurması da yeşil teori ile güvenlik arasındaki ilişkinin daha görünür ve dikkate değer olmasında önemli payı bulunmaktadır (Ünal, 2014b:194). Bununla birlikte çevre sorunlarına dikkat çeken çalışmalar ilk dönem tartışmalarda ortaya çıksa da esas itibarıyla 1990’lı yıllarda, geleneksel güvenlik anlayışına karşı yeni güvenlik anlayışının önem kazanmasıyla birlikte çevre sorunları akademik ve uluslararası çevrelerde daha belirgin bir şekilde fark edilmeye başlamıştır (Aliyev, 2022: 375).

Çevre güvenliği, insanların yaşadığı çevrenin sağlıklı, sürdürülebilir ve çevre sorunlarına karşı korunaklı olmasıdır. Ancak iklim değişikliği, su kirliliği, toprak erozyonu, ormansızlaşma, çölleşme, asit yağmurları biyoçeşitlilik kaybı gibi sorunlar, küresel çevre güvenliğini tehdit etmektedir. Bu sorunlar, dünya genelinde insan sağlığına, doğal kaynaklara ve ekosistemlere zarar vermektedir. Bu nedenle, çevre sorunlarına karşı korunaklı bir çevre sağlamak için alınacak önlemler son derece önemlidir. Çevre sorunları, sınır ötesi etkilere sahip olduğundan, ülkeler arasında çatışmaların ve gerginliklerin kaynağı olabilir. Örneğin, su kaynaklarına erişim konusunda ülkeler arasında çatışmalar yaşanabilir veya gıda ve su kaynaklarındaki azalmalar, göç dalgalarını tetikleyebilir. Ayrıca, küresel çevre sorunları, ekonomik, sosyal ve siyasi istikrarsızlıklara da neden olabilir. Bu tür ihtimaller, çevre sorunlarının 1970’li yıllardan itibaren çevresel güvenlik kavramı etrafında değerlendirilmesini sağlarken aynı zamanda bu sorunlara karşı küresel çapta iş birliği yapmanın ve çevresel sorunları uluslararası güvenlik perspektifinden ele almanın önemini ortaya koymuştur. Çevre sorunlarının salt bir devleti değil de sınır aşan bir şekilde birçok devleti ilgilendirmesi ve tehdit etmesi yeşil teorinin uluslararası ilişkilerdeki önemini de artırmıştır. Dolayısıyla yeşil teori bu tür çevre sorunlarının insandan kaynaklı olduğu görüşünden hareketle ekosentrik bir anlayışa sahiptir.

Çevresel güvenlik, genel anlamıyla çevresel tehdit ve risklerin bulunmadığı bir ortam olarak ifade edilmektedir. İçerisinde doğal habitatın sürdürülmesinden çevresel kaynakların devletler arası anlaşmazlıklara ve hatta çatışmalara neden olabileceği tartışmalarının yanı sıra hızlı nüfus artışı, küresel ısınma ve sera etkisinden iklim değişikliğine, biyolojik çeşitliliğin azalmasından su kaynaklarının kirlenmesine varıncaya kadar birçok yeni tehdit unsurlarını barındırmaktadır (Sevinç ve Babahanoğlu, 2019: 978). Çevresel güvenliğe yönelik bu tür risk ve tehdit unsurlarının

her birinin nedeni bir diğeri sonu olmaktadır. Öyle ki insan faaliyetlerinin doğa üzerindeki olumsuz, orantısız ve yanlış yönetimi biyoçeşitliliğin azalmasına ve kaynakların tükenmesine neden olurken tükenen kaynaklar çatışmalarla sonuçlanmaktadır. Çatışmalar ise hem çevrenin bozulmasına hem de nükleer ve kimyasal silahlar yoluyla insan ölümleri ile zorunlu göçlere neden olmaktadır. Dolayısıyla çevresel güvenlik sorunları biri diğeri nedeni ve sonucu olarak hem niteliksel hem de niceliksel olmak üzere sürekli bir artış eğilimindedir (Şahin, 2022: 243).

Artan çevre sorunları ile birlikte güvende olmak için insanlığı, toplumları, devletleri, küresel nitelik kazanan tüm unsurları tehdit eden bütün sorunları yakından izleme gerekliliği ortaya çıkmıştır. Artık güvenlik düşman ordusu ile eşdeğer görülmemekte ve güvende kalmak salt askeri unsurlarla sağlanamamaktadır. Tahribatın en açık şekilde görüldüğü ve küresel etkileri olan bir alan olarak çevre, son zamanlarda tüm canlıların geleceğini tehdit edecek şekilde zarar görmüştür. Bu durum daha önce küresel güvenlik tartışmalarında kendine yer bulamayan bulsa da sınırlı olan çevresel konuların artık merkezi bir konuma gelmesini sağlamıştır. Devletler arası ve yerel çatışmalar, yoksulluk, işsizlik, terörizm, zorunlu göçler gibi istikrarsızlık kaynaklarının çevre üzerinde olumsuz etkileri bulunmaktadır. Küresel çevresel tahribatın sadece bir öngörü olmaktan çıkıp iklim değişikliği ve buna bağlı göçlerin gerçekleştiği bir dönemde, savaş ve şiddet olayları artarak yok etme kültürünün dünyaya egemen olmaya başladığı gözlemlenmektedir. Bu nedenle iklim değişikliği gibi çevresel tehditler askeri güvenlik kavramının üzerine çıkabilmektedir (Kaypak, 2012: 17-18). Bu kapsamda yeşil teori ve onun güvenliğe bakışı genelde günümüz çevre sorunlarının çözümü açısından özelde ise iklim krizi ve iklim mülteciliği açısından oldukça önemlidir.

3. Küresel İklim Değişikliği ve İklim Mülteciliği: Bir Güvenlik Sorunu

İklim değişikliği, fizik, biyoloji, antropoloji, klimatoloji, ekonomi ve politika gibi hemen hemen her disipline yayılan sıcak bir konudur. İklim değişikliği çalışmalarının kökenleri 19. yüzyıla kadar uzanmasına rağmen, ilgili çalışmalar 21. yüzyılın ilk yirmi yılında büyük ölçüde artmıştır. Doğa bilimlerinde tartışılan bir konu olduğu kadar ekonomik ve politik bir konu olarak da kabul edilmektedir (Özden, 2022: 82). 2000'li yıllara ve özellikle 2000'lerin ortalarına kadar, iklim değişikliği-güvenlik ilişkisi, çevre ve güvenlik arasındaki ilişkinin açıklamalarına hâkim olmaya başlamıştır. Bu durum, iklim değişikliğinin çevresel değişim tartışmalarındaki rolünün daha kapsamlı bir şekilde yansıtıldığını göstermektedir. Analistler, bu dönemde iklim değişikliğine ilişkin küresel kaygının artması üzerine inşa ederek, iklim değişikliği konusuna ilişkin çevre-güvenlik ilişkisini deyim yerindeyse yeniden keşfetmiştir. Buna karşılık, bu bağlantının analizi çeşitli ulusal ve uluslararası siyasi gündemlerde de yerini bulmuştur (McDonald, 2018: 159-160). Bu nedenle günümüz uluslararası siyasetinde yeşil ekoloji düzeni ile ilgili yeni anlaşma projeleri ve tartışmaları hız kazanmıştır.

İklim değişikliği ve güvenlik konusunda yeni çalışmalar ortaya çıkmaya başladıkça, iklim değişikliğini bir güvenlik sorunu olarak çerçevelemenin doğru olup olmadığı tartışması da başlamıştır. Bu bağlamda iklim değişikliğinin güvenikleştirilmesine yönelik farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. İklim değişikliğinin güvenikleştirilmesini savunanlar ve karşı çıkanlar mevcuttur. Ayrıca hem taraftarlar hem de muhalifler arasında farklı düşünceler söz konusudur (Baysal ve Karakaş, 2017: 22). Bu tartışmalarla birlikte Soğuk Savaş sonrası dönemde iklim değişikliği, ikincil/düşük öncelikli politika (low politics) olmaktan çıkarılarak birincil/yüksek öncelikli politika (high politics) olarak kabul edilmeye başlamıştır (Sağsen, 2011: 12). Böylece çevre ile güvenlik arasındaki ilişkideki en önemli değişkenlerden olan iklim değişikliği, neden olabileceği çatışma ihtimalleri ve güvenlik sorunları açısından titizlikle incelenmesi gereken bir konu olmuştur. Günümüzde bir güvenlik sorunu olarak kabul edilen iklim değişikliği; BM ve bağlı kuruluşları, AB, STK'lar ve ulus devletler gibi çeşitli aktörler tarafından tartışılmaktadır. Literatürde iklim temelli güvenlik açısından farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Referans

nesnesinin farklılıklarına göre “ulusal güvenlik”, “uluslararası güvenlik”, “insani güvenlik” ve “ekolojik güvenlik” gibi yaklaşımlar iklim değişikliğini çeşitli şekillerde ele almaktadır. Örneğin, tehlike altında olan ancak korunması gereken şey insanda dahil olmak üzere tüm canlıların yaşam alanı ise ekolojik güvenlik yaklaşımı ön plana çıkmaktadır (Kovancı ve Yıldız Karakoç, 2019: 346).

Yeşil teorinin bütüncül değer bakışı, yeşil perspektifi küresel güvenliğin yönetimi açısından değerli kılan önemli bir husustur. Çünkü bütüncül bir bakış, ekosistemdeki farklı türler arasında ayırım yapmamaktadır. Bu yaklaşıma göre, küresel meseleleri ele almak, daha geniş bir perspektif kullanılarak yapılmalıdır. Örneğin ekosistemi kurtarmadan insanı küresel ısınmanın, iklim değişikliğinin ya da iklim göçünün etkilerinden kurtarmak mümkün değildir. Küresel sorunların çözümü, sorunların daha geniş bir perspektifle ele alınmasından geçmektedir. Aksi halde konuyu bağlamından koparıp dar bir bakış açısıyla analiz etmek ekosistemin birbirine bağlı olduğu gerçeğinden dolayı fayda sağlamayacaktır. Bu görüş, dünyayı daha geniş bir şekilde tanımlaması nedeniyle, dünyanın hem insan hem de insan olmayan unsurlarını korumak açısından pratik olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda, yeşil güvenliğin ayrımcı olmayan yaklaşımı, ekosistemin hiçbir bileşenini ayırtırmayacak ve böylece tüm türler için faydalı politikalar sağlayacaktır (Arı ve Gökpınar, 2020: 51-52).

İklim krizinin, küresel ısınmanın neden olduğu doğal afetler, kuraklık, sel, fırtına ve yangın gibi etkileriyle, ülkeler arasında çatışmalara neden olma ihtimali söz konusudur. Örneğin, çölleşme ve toprak erozyonu nedeniyle verimliliği azalan tarım arazileri, ülkeler arasında sınırların değiştirilmesi veya ülkeler arasında toprak anlaşmazlıklarının kaynağı olabilmektedir. Ayrıca, artan deniz seviyesi ve sel riski, kıyı şeritlerinde yaşayan insanların göç etmesine neden olabilmektedir. Bu da, ülkeler arasında sınır anlaşmazlıklarına, ekonomik istikrarsızlığa ve siyasi gerginliğe yol açabilmektedir. Benzer şekilde, iklim mülteciliği de ülkeler arasında çatışmalara neden olabilir. İklim değişikliği nedeniyle, insanlar yaşanamayacak hale gelen bölgeleri terk ederek göç etmek zorunda kalmaktadırlar. Bu göç hareketleri, ülkeler arasında göçmen krizlerini ve insan hakları ihlallerini ortaya çıkarma potansiyeline sahiptir. Ayrıca, göç edenlerin gittiği bölgelerde, yerel nüfus ile göçmenler arasında kaynakların paylaşımı ve istihdam konularında çatışmalar yaşanabilir. Örneğin, Suriye İç Savaşı'nın birçok nedeni arasında, 2006-2010 yılları arasında ülkede yaşanan en kötü kuraklık ve çiftçilerin tarım arazilerini terk etmesi gibi iklim değişikliği faktörleri de yer almaktadır. Benzer şekilde, Etiyopya, Somali ve Kenya'da yaşayan insanlar, kuraklık nedeniyle evlerini terk ederek göç etmek zorunda kalmışlardır. Bunun yanı sıra, Pasifik Okyanusu'ndaki adalar da iklim değişikliğinin etkilediği ülkeler arasında yer almaktadır. Yükselen deniz seviyesi ve fırtınalar, bu adaların sakinlerinin evlerini ve topraklarını kaybetmelerine neden olmuştur. Bu da, adaların sakinlerinin göç etmek zorunda kalmalarına neden olmaktadır. Tüm bunlar, iklim krizi ve iklim mülteciliği gibi küresel çevre sorunlarının, uluslararası güvenliği doğrudan etkilediğini göstermektedir. Bu nedenle, uluslararası iş birliği ve çözüm odaklı politikaların geliştirilmesi, hem çevre güvenliği hem de uluslararası güvenliğin korunması için son derece önemlidir.

Gelecek yıllarda, iklim değişikliğinin etkileri istikrarlı bir şekilde artacağı öngörülmektedir. Alman Küresel Değişim Danışma Konseyi (WBGU), iklim değişikliğinin başlangıçta kuraklık, su sıkıntısı ve toprak bozulması gibi mevcut çevresel krizler ile arazi kullanımı çatışmalarını artırdığını ve çevresel bozulmalardan kaynaklanan göçü daha da tetikleyebileceğini ifade etmektedir. Özellikle yetersiz performans gösteren kurumlara ve hükümet sistemlerine sahip zayıf ve kırılgan ülkelerde iklim değişikliğinin değişen çevresel koşullara uyum sağlama konusunda yerel kapasiteleri aşması ve böylece birçok toplumda ve bölgede hâlihazırda var olan genel istikrarsızlık eğilimini güçlendirmesi muhtemel olarak görülmektedir. İkinci olarak yeni çatışma alanlarının ortaya çıkması muhtemeldir. Gelecekte deniz seviyesinin yükselmesi, fırtınalar, hortumlar, kasırgalar ve sel felaketleri gibi çevre sorunları Çin, Hindistan ve ABD kıyılarındaki

kentler ve endüstriyel bölgeler için bir tehdit oluşturabilir. Buzulların erimesi ise And ve Himalaya bölgelerindeki su kaynaklarını tehlikeye sokabilir. Üçüncüsü hız kesmeyen iklim değişikliği, Amazon yağmur ormanlarının veya Asya musonunun yok olması gibi, toplumlar için hesaplanamaz sonuçlara yol açabilecek büyük ölçekli değişikliklere neden olabilir (Schubert vd., 2008: 1).

Günümüzde insan faaliyetleri iklim değişiminin doğal seyrini bozarak küresel çapta bir iklim değişikliğine yol açmıştır. Bu durum ise küresel iklim krizine neden olmaktadır. Bu kriz tüm toplumların karşılaştıkları en büyük sorunlardan biri olmuştur. İklim değişikliğine neden olan unsurlar antropojenik etmenlerdir. Başka bir ifadeyle sera gazları ya da karbon emisyonları, ormansızlaşma, fosil yakıt kullanımı, büyüme için gittikçe daha fazla yoğunlaşan sanayi süreçleri gibi insan faaliyetleri iklim krizine neden olmaktadır. Ayrıca bahsi geçen faaliyetler sıcaklık artışlarına, düzensiz yağışlara, buzulların erimesine, okyanus asitliği düzeyleri ile deniz seviyelerinde değişimlere de neden olmaktadır (Kara, 2021: 2). İklim değişikliğinin yol açtığı bu tip çevresel bozulmalar, dünyanın çeşitli bölgelerinde farklı seviyelerde gözlemlenerek, etkileri sınırları aşan küresel bir boyuta ulaşmıştır. Bu açıdan tüm devletlerin ortak sorunu olan iklim değişikliği ile mücadele için de uluslararası iş birliği ve dayanışma gerekmektedir. Devletler bu iş birliği ve dayanışmayı uluslararası müzakereler ve anlaşmalar üzerinden gerçekleştirmektedir (Şıvgın ve Afacan, 2020: 143). Bu bağlamda 1972'de İsveç'te ilk uluslararası çevre zirvesi düzenlenmiştir. Bu zirveden sonra BM Çevre Programı (UNEP) oluşturulmuştur. 1992 yılında BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (UNFCCC) yayınlanmış ve üye ülkeler tarafından kabul edilmiştir. Ayrıca 1997 Kyoto Protokolü, Ozon Tabakasının Korunmasına İlişkin Viyana Sözleşmesi, Paris Anlaşması bu konuda verilebilecek örnekler arasında yer almaktadır (Karagöz, 2021: 40).

İklim değişikliğinin etkileri fırtınalar, kasırgalar, seller, hortumlar gibi aniden gelişebilirken kuraklık, çölleşme, buzulların erimesi ve deniz seviyesinin yükselmesi gibi yavaş başlangıçlı ancak uzun süreli bir şekilde de görülebilmektedir. Bu etkilere bağlı olarak gelişen göç şekilleri ve politikaları da farklılaşmaktadır. Ani gelişen doğal afetler gönüllü ya da zorunlu şekilde acil yer değiştirmelere neden olmaktadır. Öte taraftan iklim değişikliğinin yavaş başlangıçlı etkilerinde insanların göç hazırlıkları için daha fazla zamanları bulunmaktadır. Bu tür göçlerin zorunlu göç olarak isimlendirilmesi konusunda literatürde tartışmalar bulunmaktadır. Ancak kesin olan bir gerçek var ki, o da iklim değişikliği bir tehdit çarpanı olarak insani acil durumları artırmakta ve kitleleri göç etmeye zorlamaktadır (İlık Bilben, 2020: 77). Bu noktada literatürde ilk iklim mülteci olarak kabul edilen Kiribati vatandaşı Ioane Teitiota ve ailesinin yaşadıkları dikkat çekicidir.

Teitiota ve eşi 2000'li yıllarda yüksek gelgitler ve sel baskınları ile sular altında kalan düşük kaliteli arazide yaşam mücadelesi vermiştir. Bu nedenle 2007 yılında Pasifik'teki alçak ada devleti Kiribati'ye bağlı adalardan biri olan Tarawa'daki evlerini terk ederek Yeni Zelanda'ya çalışma vizesi kapsamında göç etmişlerdir. Kendilerine yeni bir hayat kuran Teitiota ailesi göç durumu başlangıçta “ekonomik göç” olarak adlandırılan durumun tipik örnekleri olarak kabul edilmektedir. Ancak ailenin vizeleri bittiğinde ve yanlışlıkla zamanında yenilemediklerinde ortaya büyük bir sorun çıkmıştır (Behrman ve Kent, 2020: 26). Sınır dışı edilecek olan Teitiota ve ailesi 2013 yılında Yeni Zelanda Göçmenlik ve Koruma Mahkemesine deniz seviyelerinin yükselmesinin yanı sıra iklim değişikliğinin diğer etkilerini de dile getirerek başvurmuştur. Bu başvuru iklim değişikliğinin neden olduğu sorunlara dayanarak mülteci statüsü için yapılan ilk başvuru olma özelliği taşımaktadır (Arı ve Gökpinar, 2020: 45). Ancak Mahkeme, kendisine ve ailesine mülteci statüsü vermeyi reddetmiştir. Sonuç olarak, 2015 yılında Teitiota ve ailesi Kiribati'ye geri gönderilmiştir. Başvurunun reddedilmesinin gerekçesinde Teitiota ailesinin mevcut durumlarının, uluslararası hukukun sığınma kategorilerinden herhangi birine girmemesi gösterilmiştir. Teitiota, çevre aktivistleri tarafından dünyanın ilk iklim mülteci olarak kabul

edilse de, bu dava mülteciliğin ve iklim temelli göçün yasal tanımları arasındaki uçurumu göstermektedir (Arı ve Gökpınar, 2020: 45).

Uluslararası hukukun mülteciyi belirli bir şekilde tanımlamasının, bu tanımın dışında kalan kişilerin korunmaya layık olmadığı veya mutlaka reddedileceği anlamına gelmediğini belirtmekle beraber, iklim değişikliğinin etkileri nedeniyle yerlerinden edilen insanların 1951’de imzalanan Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme kapsamında mülteci olduklarını iddia etmeyi zorlaştıran bir dizi engeller bulunmaktadır. Ancak burada önemine binaen dikkat çekici olan üç engel ele alınacaktır. Birincisi, mülteci tanımının sadece uluslararası bir sınırı geçmiş olan kişiler için geçerli olduğu kabul edilmektedir. Oysa iklim değişikliğine tepki olarak beklenen göçlerin büyük bir kısmı ülke içinde gerçekleşecek ve dolayısıyla bu ön şartı karşılamayacaktır (McAdam, 2012: 42-43). İkinci engel, 1951 Sözleşmesi’nin tanımının ayrımcılıkla ilgili olmasıdır. Tanımda bir bireyin ırkı, dini, milliyeti, sosyal grubu ya da siyasi görüşü nedeniyle ayrımcılığa maruz kalması gerektiği ifade edilmektedir. İklim mültecileri bu tür ayrımcılıklardan değil, iklim değişikliğinin zararlı etkilerinden kaçmaktadırlar. İklim değişikliğinin sanayileşmiş devletlerin suçu olduğu düşünülse bile, iklim değişikliği sadece belirli insan gruplarını değil, belirli bir yerde yaşayan herkesi etkilemektedir. Son olarak tanımla ilgili üçüncü sorun, zulüm korkusundan kaynaklanmaktadır. Günümüzde iklim değişikliğinin başlıca nedeninin insanlar olduğu anlaşılmış olsa da, zulmü geleneksel anlamıyla çerçevelemek kolay değildir. Zulüm, zulmeden olarak adlandırılabilir bir aktör gerektirir; iklim değişikliğinde, iklim temelli göçün nedeni olarak tek bir zulmedeni işaret etmek neredeyse imkânsızdır (Arı ve Gökpınar, 2020: 45).

Çeşitli çalışmalarda “iklim mültecileri” terimi antropojenik iklim değişikliğinin toplumsal ve insani etkilerini vurgulamak amacıyla kullanılmıştır. Bu bağlamda iklim mültecileri terimi, iklim değişikliğinin mağdurları olarak görülen ve iklim değişikliğine katkısı olmayan insanların imgesini yansıtmaktadır. Çünkü masum güneyli insanlar, genellikle kuzey ülkelerinin sera gazı salınımlarının sonuçlarına maruz kalırken, yükselen deniz seviyeleri, artış gösteren doğal afetler ve çölleşme gibi iklim değişikliğinin etkileri, iç ve dış göçe neden olmaktadır (İlik Bilben, 2018: 258). Bu nedenle çalışmada iklim göçmenleri yerine iklim mültecileri kavramı tercih edilmiştir. Nitekim Biermann ve Boas (2010: 67) “iklim mültecisi” teriminin kullanılmasını iki ana nedenden dolayı desteklemektedirler. İlk olarak iklim değişikliği, sınıraşan ve iç çatışmalara yol açacağı için geleneksel "mülteci" kavramıyla ilişkilendirilen sınıraşan ve iç çatışmalar arasındaki ayrım yetersiz kalmaktadır. Bazı ada ülkelerinin varlığı fiilen sona erecek ve özellikle kuraklık etkisi altında kalan bazı ülkeler, ulusal sorunun kapsamı nedeniyle büyük bir yük altında kalacaktır. Dolayısıyla bu insanlar kendi ülkeleri dışında sığınabilecekleri yerler bulmak zorunda kalmaktadırlar. Bu nedenle kimi iklim mültecileri sınırları aşabilirken, kimileri de kendi ülkelerinde kalacaktır. Bu bireylerin korunması için uluslararası bir yönetim mekanizmasının, sınırları geçip geçmediklerine bağlı olarak farklı bir statü ve terim sunması gerektiğini öne sürmek zor görünmektedir. İkinci olarak, daha güçlü bir terim olan “mülteci” terimini 1945’ten sonra ilgi odağı olan bir insan kategorisi için saklamak ve şu anda benzer korkunç sonuçlarla evlerini terk etmek zorunda kalan yeni insan kategorileri için “iklimle ilgili çevresel olarak yerinden edilmiş kişiler” gibi daha az uygun terimler icat etmek için ikna edici bir neden söz konusu değildir. Mülteci terimi, birçok kültür ve din içerisinde sosyal korumaya yönelik güçlü etik çağrışımlar taşımaktadır. Bu terimin kullanımıyla, iklim mültecilerinin korunması gereken meşruiyeti ve aciliyeti gerçekleştirilmiş olacaktır.

İklim değişikliğine yönelik devletlerin uluslararası örgütlerle iş birliği ve dayanışma kapsamında yürüttüğü politikaların çözüm için sonuçsuz kalması nedeniyle ekolojik denge her geçen gün telafisi güç ve imkânsız şekilde bozulmaya devam etmektedir. Bu durum her ne kadar çevre sektörü içerisinde ele alınıyor olsa da karbon veya sera gazı salınımı neticesinde ortaya çıkan iklim değişikliği ile bu değişikliğin neden olduğu küresel ısınma, iklim mültecilerinde artışa neden olmaktadır. İklim değişikliği ile mücadele için devletlerin yeteri düzeyde tedbir almaması, her

geçen gün yeni doğal felaketlere ve çevre kirliliğine neden olmaktadır. Böylece ortaya çıkan iklim göçleri, yeni güvenlik sorunlarına neden olmaktadır (Özerdem ve Barlas, 2021: 280).

İklim değişikliğinin neden olduğu çevresel sorunlar neticesinde göç eden iklim mültecilerinin küresel etkileri ile neden oldukları riskler literatürde tartışılırken, ülkelerin ya da bölgelerin sosyal, kültürel, siyasal ve ekonomik nitelikleri bu etkilerin ve risklerin daha çok ya da daha az hissedilmesinde belirleyici olmaktadır. Bir başka ifadeyle refah düzeyi yüksek olan ve iklim değişikliği ile uyumlu politikalar izleyen ülkelerde iklim göçleri sınırlı düzeyde kalırken tersi durumda olan bölgelerde durum daha karmaşık bir hal almaktadır. Örneğin kuraklık, deniz seviyesinin yükselmesi, tarım alanlarının yok olması gibi ülkeler sosyoekonomik açıdan stres altında kalmakta ve daha fazla iklim göçü vermektedir. Ayrıca bu ülkelerde hâlihazırdaki siyasal istikrarsızlık iklim değişikliğine bağlı olarak ortaya çıkan tehdit çarpanlarıyla daha da derinleşerek çatışmalara ve hatta savaşlara neden olabilmektedir (An, Turp ve Kurnaz, 2021: 397).

İklim değişikliğinin meteorolojik etkisi; deniz seviyesinin yükselmesi, tarım arazilerinin tuzlanması, çölleşme ve artan su kıtlığı gibi iklim süreçleri ile sel, fırtına ve buzul gölü taşkınları gibi iklim olayları olmak üzere iki farklı göç etkenine ayrılmaktadır. Ancak hükümet politikaları, nüfus artışı ve doğal afetlere karşı toplum düzeyindeki direnç gibi iklim dışı etkenler de oldukça önemlidir. Tüm bunlar, insanların maruz kaldığı savunmasızlık derecesine katkıda bulunmaktadır (Brown, 2008: 9). İklim değişikliğinin bu tür etkileri küresel düzeyde 21. yüzyılın ortalarından itibaren zorunlu göç ve yerinden edilmenin en hızlı büyüyen itici gücü haline gelecektir. Gelecekte küresel düzeyde hissedilebilecek bir dinamikle iklim mültecilerinin en yoğun olacağı yerler arasında, yüksek mevsimsel yağış rejimine sahip kurak bölgeler, düzenli olarak tropikal siklon aktivitesine maruz kalan yoğun nüfuslu alçak kıyı bölgeleri ve Pasifik ve Hint okyanuslarındaki mercan adaları sayılmaktadır. Bu tür yaşam alanlarında iklim değişikliğinin etkileri, hızlı nüfus artışı, küresel gıda kaynaklarının azalması ve su kıtlığının artması gibi faktörlerle birlikte muhtemelen daha da kötüleşecektir. Bu durum, iklim mülteciliği sorununu dünyanın en fakir ülkelerinde kalkınmayı olumsuz etkileyebilir, kentsel nüfusu yönetilemez hale getirebilecek bir noktaya kadar artırabilir, hükümet kurumlarına olan güveni sarsabilir hatta barış ve istikrara zarar verebilir (McLeman, 2017: 100).

İklim değişikliğinin etkilerinin sonuçları çoğunlukla negatif yönlüdür ve geniş kapsamlı göçlere neden olmaktadır. 1990'ların ortasından beri Atlantik Okyanusu'nda görülen kasırgalarda önemli ölçüde artış bulunmaktadır. Çin, Yangtze Nehri ile Sarı Nehir gibi nehirlerin taşmalarından kötü şekilde etkilenmektedir. Deniz seviyesinin aşırı yükselmesi Bangladeş'deki Bengal Deltası, Vietnam'daki Mekong Deltası, Mısır'daki Nil Deltası ve Çin'deki Yangtze Deltası gibi dünyadaki nehir deltalarında yaşayan insanların hayatını tehlikeye atmaktadır. Deniz seviyesindeki yükseliş devam ederse Bangladeş toprağının altında biri tahminlere göre 2050'li yıllarda sular altında kalacaktır. Bu durum ülke nüfusunun önemli bir kısmının yaşayabilecek ve tarım yapabilecek toprak bulamayacağı anlamına gelmektedir. Maldivler gibi adaların kaderi ise yok olma tehlikesi ile karşılaşma olasılığıdır. Kuraklık, ormansızlaşma, su ve gıda kıtlığı, kötü beslenme ve salgın hastalıklar iklim değişikliği ile ortaya çıksa da etkileri her bölgede aynı değildir. Düşük rakımlı adalar, Arktika Bölgesi, Asya'nın nehir deltaları, Afrika ve Ortadoğu iklim değişikliğinin yükünü en fazla çeken bölgelerdir (Heywood, 2013: 471). Arktika'da buzulların erimesi alan hâkimiyetine dayanan ekonomi politik yeni hesaplaşma ve çatışmaları ortaya çıkaracaktır. Diğer bölgelerde tarımın imkânsızlaşmaya başlaması ekonomik sorunlara ve siyasal istikrarsızlığa dolaylı ya da doğrudan etki ederek hem bir iç çatışma olasılığını hem de iklim göçleri olasılığını tetikleyebilecektir. Göç etmek zorunda kalan iklim mültecileri hedef ülke açısından hem sınır güvenliği sorununa hem de sosyokültürel ve sosyoekonomik sorunlara neden olabilecektir.

İklim değişikliği nedeniyle Bangladeş, Sierra Leone, Güney Sudan, Nijerya, Çad, Haiti, Etiyopya, Filipinler, Orta Afrika Cumhuriyeti ve Eritre'nin en yüksek risk düzeyine sahip ülkeler olduğu

belirtilmektedir. Aşırı risk kategorisindeki ekonomilerin büyümesi arasında Kamboçya, Hindistan, Myanmar, Pakistan ve Mozambik yer almaktadır. Bu ülkelerin her birinin gelir kaynakları büyük ölçüde tarıma dayanmaktadır ve tarım sektörlerine yönelik iklimsel bir tehdit ekonomik sorunları körüklemekte, bu da siyasi istikrarsızlığa yol açabilmektedir. Örneğin Nijerya, bazı bölgelerde Boko Haram'ın ortaya çıkması nedeniyle bu durumdan en çok etkilenen ülkelerden biri olarak görülmekte ve bölgedeki şiddet iklim olaylarından etkilenen sosyoekonomik koşullarla ilişkilendirilebilmektedir. Yine bir başka örnek olarak Arap Baharı'nın özellikle Mısır ve Suriye'de iklim değişikliği nedeniyle ortaya çıkan gıda fiyatlarındaki dalgalanmalar ve gıda güvensizliği ile başladığı belirtilmektedir (Sofuoğlu ve Ay, 2020: 14036). İklim değişikliği ile risk altında olan bölgelerde yaşanan ve yaşanabilecek olan bu tür şiddet olayları ile çatışmalar neticesinde insanlar yerlerinden ayrılmak zorunda kalmaktadırlar. Bu durumun sonucu olarak göç eden iklim mültecileri ülkeler arasında sınır ötesi hareketliliğe neden olarak güvenlik endişelerine yol açabilmektedir. İklim mültecilerinin sınır geçişlerinin yoğunluğu göç edilen ülkede nüfus artışı ve kaynaklar üzerinde baskı unsuru olabilir. Bu durum çatışma potansiyelini artırabileceği gibi, sosyal ve ekonomik istikrarsızlık nedeniyle toplumda hoşnutsuzluğa neden olabilir. Bu nedenlerle iklim mültecileri devletler için bir güvenlik sorunudur.

Hollanda, Bangladeş, Maldivler, Japonya gibi devletler iklim değişikliği nedeni ile yaşam alanı en fazla tehdit altında olan bir başka devletler grubu olarak ön plana çıkmaktadır. Nüfusunun önemli bir kısmının deltalarda yaşadığı bu devletlerden başka devletlere iklim göçü akınları olabilecektir (Kayan ve Küçük, 2022: 506). Bangladeş için 5,5 milyon mültecinin, devletin meşruiyeti ve iç uyum açısından potansiyel olarak ciddi sorunlar meydana getirdiği belirtilmektedir. İklim değişikliğinin bir sonucu olarak beklenen, giderek sıklaşan ve şiddetli hale gelen tehlikeli olaylar, tüm devletler için daha fazla dışsal şok ve dolayısıyla muhtemelen daha az güvenlik anlamına gelmektedir. İklim değişikliğinin meşruiyeti baltalayabilecek başka pek çok dolaylı olumsuz etkisi de mümkündür. Bu olumsuz etiler arasında bireysel ve toplu ekonomik geçim kaynaklarını sekteye uğratma, azalan tatlı su ile gıda yetersizliği nedeniyle insanları yeni hastalıklara maruz bırakarak insan sağlığını etkileme, devlet zenginliği ile askeri kabiliyeti olumsuz etkileme ve insanlar arasındaki eşitsizlikleri artırma gibi sonuçlar sayılmaktadır (Barnett, 2003: 4).

4. Sonuç

Günümüz dünyasında, çevresel konular giderek artan bir şekilde uluslararası politikanın ana konularından biri haline gelmiştir. Özellikle küresel iklim değişikliği ve iklim mülteciliği konuları, dünya genelinde son dönemlerin önemli güvenlik sorunları arasında yer almaktadır. Küresel iklim değişikliği çevrenin bozulmasına, doğal afetlere, iklim mülteciliğine ve uluslararası güvenliğe ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Son yıllarda küresel iklim değişikliği, biyolojik çeşitlilik kaybı, su kaynaklarının azalması ve kirlenmesi gibi çevresel sorunlar ile iklim mülteciliği konusu uluslararası güvenlik konuları olarak ele alınmaya başlamıştır. Bu sorunlar son yıllarda insan faaliyetlerinin etkisiyle ciddi boyutlara ulaşarak uluslararası politika ile devletlerin güvenlik politikalarında ve stratejilerinde köklü değişimlere neden olmaktadır. Bu nedenle çevresel güvenlik, uluslararası toplumun birlikte hareket etmesini gerektiren, bütüncül yaklaşımı zorunlu kılan, uluslararası hukuk çerçevesinde ele alınması gereken bir konudur.

İklim mülteciliği büyük nüfus hareketlerine neden olarak doğal çevre üzerinde çeşitli tehditler oluşturabilmektedir. Bu durumda doğal kaynaklar, su kaynakları, tarım arazileri ve ekosistemler üzerindeki baskı artabilir. Bununla birlikte, iklim mültecileri aynı zamanda yeni yerleşim bölgelerindeki doğal çevreye de etki edebilirler. Çevresel atıklar, aşırı tüketim, doğal çevrenin yenilenmesini ve çevrenin taşıma kapasitesini bozmaktadır. Benzer şekilde ekonomik rant amaçlı sanayi üretimi, kentleşme gibi unsurlar da çevre için bir tehdit olarak artarak devam etmektedir. Bütün bunlarla beraber çevresel zararlar, bitki ve hayvan türlerinin yok olması, canlılar için tehdit, erozyonlar, sel ve su baskınları, su kaynaklarının azalması, hava, toprak, çevre ve su kirlilikleri de ekosistem için ciddi ve gün geçtikçe onarılması zor tehditler arasında yer almaktadır. Dolayısıyla

iklim mülteciliği, doğal çevre üzerinde bir tehdit oluşturabilmektedir. Anılan sorunlar ekosistemin bir parçası olan insanlar, devletler, çokuluslu şirketler ve uluslararası örgütler gibi uluslararası aktörler için de açık, net ve gün geçtikçe artan bir tehdide dönüşmektedir. Bütün bu sorunlar dışsal etki ve dışsal zarardır ve boyutu da küreseldir. Bu nedenle çözümü de aktörler, kapsam ve türü itibarıyla bütüncül ve küresel olmak zorundadır.

Çevresel sorunların bir güvenlik tehditi olarak her geçen gün artması uluslararası güvenliği de farklı yönlerden etkileyebilmektedir. Bunlar arasında en önemlilerinden biri de şüphesiz çatışma olasılığıdır. Bu durumun somut örnekleri su kaynakların azalması ve bu kaynaklara erişimin kısıtlanması, tarım için verimli arazilerin kaybı, iklim değişikliği, iklim mülteciliği ve doğal kaynaklar üzerinden verilebilir. Örneğin 1967’de İsrail, Suriye, Lübnan ve Ürdün arasında yaşanan Altı Gün Savaşı; Ürdün Nehri’nin kullanımı üzerindeki anlaşmazlıklar ve Suriye’nin sulama projelerine karşı İsrail’in hamleleriyle tetiklenmiştir. Yine Sudan ve Güney Sudan arasında yaşanan çatışmalar, tarım arazilerinin ve petrol kaynaklarının paylaşımı ile ilgilidir. İklim değişikliğinin neden olduğu kuraklık 2007-2010 yılları arasında Somali’de iç çatışmaların yaşanmasında rol oynamıştır. Bu somut örnekler çevresel tehditlerin uluslararası güvenliği nasıl etkileyebileceğini göstermektedir.

İklim değişikliği, çevresel tehdit olarak tüm canlıları ve doğal çevre ile ekosistemi bozmakta, göçleri zorunlu hale getirmekte ve milyonlarca insanı yerinden etmektedir. Bu insanlar, iklim mültecileri olarak çoğunlukla ülkelerindeki iklim koşullarının etkilerinden kaçarak başka yerlere göç etmektedirler. Bu değişimler, devletler dâhil olmak üzere uluslararası aktörler için bir güvenlik sorunu olarak ortaya çıkmakta, iklim mülteciliği ve iklim değişikliği unsurları doğrudan ve dolaylı bileşenleri ile birlikte uluslararası alanda mücadele edilmesi çok güç bir tehdit unsuru haline dönüşmektedirler. Bu konuda öne çıkan somut örnekler arasında, Suriye İç Savaşı, Somali’deki uzun süreli kuraklık ve Pasifik Adaları’ndaki deniz seviyesi yükselmesi sayılabilir. Bütün bunlarla beraber Irak, Afganistan ve Suriye’de meydana gelen çatışmaları başlatan ya da mevcut sorunlara eklenerek çatışmaları tetikleyen kritik unsurlardan birisi de çevresel tehditler ve sorunlardır. Kuraklık, açlık, susuzluk, iklim değişikliği, fakirlik, çölleşme, çoraklaşma ve benzeri çevresel unsurlar bölgenin güvenlik sorunlarının zaman zaman ana nedeni bazen de tetikleyicisidir.

Bunlardan özellikle Suriye iç savaşının nedenlerinden biri de ağırlıklı olarak kuraklık ve diğer iklim değişikliği etkileridir. Kuraklık, tarım arazilerinin verimsizleşmesine ve binlerce insanın kırsal bölgelerden göç etmesine neden olmuştur. Bu göç dalgası, kırsal bölgelerden şehirlere olan göçü artırmıştır. Bu durum hali hazırda sosyal ve siyasi gerilimleri ve çatışmaları artırmıştır. Sonuç olarak, ülkede iç savaş ve kaos ortamı oluşmuş ve milyonlarca insan evlerini terk etmek zorunda kalmıştır. Somali’deki uzun süreli kuraklık, ülkedeki gıda kaynaklarının azalmasına ve milyonlarca insanın açlıkla mücadele etmesine neden olmuştur. Bu koşullar, ülkeden kaçmak zorunda kalan mültecilerin sayısını artırmıştır. Bu durum, güvenlik sorunlarına neden olarak şiddet olaylarının artmasına yol açmıştır. Pasifik Okyanusu’nda yer alan bazı adalar, deniz seviyesindeki yükselme nedeniyle sular altında kalmaya başlamıştır. Bu durum, ada sakinlerinin yaşamını tehlikeye atarak insanları başka yerlere göç etmek zorunda bırakmıştır. Böylece ada ülkelerinde istikrarsızlıklar ve güvenlik sorunları ortaya çıkmıştır. Bu örnekler, iklim değişikliğinin neden olduğu göç dalgalarının, devletler açısından ciddi bir güvenlik sorunu oluşturabileceğini göstermektedir. Bu nedenle, iklim değişikliği etkileriyle mücadele etmek, bu tür sorunların önüne geçmek için hayati önem taşımaktadır.

En nihayetinde iklim değişikliği, iklim mülteciliği ve anılan diğer tüm çevresel sorunlar ekosistemleri ve dolayısıyla biyosferi tehdit etmektedir. Bu tehdit aynı zamanda insan ve devlet gibi aktörlerin de dâhil olduğu ancak yeşil teorinin merkezinde yer almayan diğer aktörlerin de güvenliğini tehdit etmektedir. Bu tehdit yönetilemez bir hale gelirse ve biyosferin taşıma kapasitesini aşacak düzeye ulaşırsa güvenlik tehdidi gerçek ve güncel bir hal alır ve çatışmaya

dönüşür. Bu bağlamda iklim krizi ve iklim mülteciliğinin neden olduğu güvenlik sorunlarının çözümü için atılacak somut adımlar arasında şunlar sayılabilir: İlk olarak, küresel liderlik rolünü üstlenen ülkeler, iklim değişikliğiyle mücadele için kararlılıkla hareket etmelidir. Sera gazı emisyonlarını azaltmak ve sürdürülebilir enerji kaynaklarına geçiş için taahhütlerde bulunulmalıdır. İkinci olarak, iklim uyum stratejileri oluşturulmalı ve iklim mültecilerinin yerinden edilme riskini azaltmak için destek ve kaynak sağlanmalıdır. Üçüncü olarak, iklim mültecilerinin uluslararası koruma altına alınması ve temel ihtiyaçlarının karşılanması için uluslararası hukukun prensipleri uygulanmalıdır. Dördüncü olarak, iklim değişikliğinin nedenlerine odaklanılmalı ve fosil yakıt kullanımı, ormansızlaşma ve tarımsal faaliyetlere karşı etkin önlemler alınmalıdır. Son olarak, iklim değişikliği konusunda toplumu bilinçlendirmek için geniş çaplı eğitim faaliyetleri düzenlenmeli ve halkın katılımı teşvik edilmelidir. Bu adımlar, iklim krizine ve iklim mülteciliğine bağlı güvenlik sorunlarıyla mücadelede önemli bir rol oynayacaktır.

Kaynakça

- Açıkgöz, A (2020). Posthumanist güvenlik yaklaşımında çevre merkezilik. S. Biçer ve A. Yıldız (Ed.), *Yeni dünya ekonomi ve güvenlik mimarisi* içinde (ss. 75-90). İstanbul: Tasam Yayınları.
- Aliyev, P. (2022). Bir güvenlik meselesi olarak çevre sorunları. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 358-382.
- An, N., Turp, M. T. ve Kurnaz, L. (2021). İklim değişikliğine bağlı çevresel bozulmanın göç kararına etkisi: Genel bir bakış. *Ege Coğrafya Dergisi*, 30(2), 383-403.
- Arı, T. (2021). *Uluslararası ilişkiler teorileri*. Bursa: Aktüel 16 Basım Yayım.
- Arı, T. ve Gökpınar, F. B. (2020). Climate-migration: A security analysis within the context of green theory. *Uluslararası İlişkiler*, 17(68), 41-53.
- Barnett, J. (2003). Security and climate change. *Global Environmental Change*, 13(1), 1-17.
- Barry, J. (2014). Green political theory. V. Geoghegan and R. Wilford (Ed.), *Political ideologies: An introduction* içinde (ss. 153-178). London: Routledge.
- Baysal, B. ve Karakaş, U. (2017). Climate change and security: Different perceptions, different approaches. *Uluslararası İlişkiler*, 14(54), 21-44.
- Behrman, S. ve Kent, A. (2020). The teitiota case and the limitations of the human rights framework. *QIL Zoom-in*, (30), 25-39.
- Biermann, F. ve Boas, I. (2010). Preparing for a warmer world: towards a global governance system to protect climate refugees. *Global Environmental Politics*, 10(1), 60-88.
- Brown, O. (2008). Migration and climate change. IOM migration research series no 31, Switzerland, Geneva: International Organization for Migration.
- Buhari Gülmez, D. ve Aydın Dikmen, B. (2022). Gezegensel siyaset manifestosunun ardından yeşil teorinin uluslararası ilişkilerdeki konumu. *Uluslararası İlişkiler*, 19(76), 19-38.
- Çelik, H. ve Çoker, G. C. (2020). Doğu Hindistan Şirketi ve İngiliz Raj'ın Hindistan'daki hakimiyeti: Yeşil teori çerçevesinde bir analiz. *Akademik Hassasiyetler*, 8(15), 377-395.
- Çolakoğlu, E. (2022). Çevresel güvenliğin kavramsal ve teorik çerçevesi. E. Çolakoğlu, T. Ak ve S. Yenal (Ed.), *Çevresel güvenlik* içinde (ss. 1-31). Ankara: Orion Kitabevi.
- Eckersley, R. (2013). Yeşil teori. T. Dunne, M. Kurki and S. Smith (Ed.), (Ö. Kelekçi, Çev.), *Uluslararası ilişkiler teorileri disiplin ve çeşitlilik* içinde (ss. 288-311). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları (Orijinal eserin yayın tarihi 2010).

- Emin, H. (2018). Uluslararası ilişkilerde yeşil teori: İklim değişimi ve küresel ısınma bağlamında büyük güçlerin kuzey kutbu rekabeti: Arktika'nın yeni jeopolitiği. S. Turan ve N. Özkural Köroğlu (Ed.), *Uluslararası ilişkilerde güvenlik kuramları ve sorunlarına çağdaş yaklaşımlar* içinde (ss. 193-228). London: Transnational Press.
- Erçandırılı, Y. (2021). Yeşil teori. R. Gözen (Ed.), *Uluslararası ilişkiler teorileri* içinde (ss. 529-551). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gökpınar, F. B. (2021). Ekonomik kalkınmadan ekolojik felaketlere: Çin'in Kuşak-Yol inisiyatifinin Merkezi Asya'ya olası çevresel etkileri. *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi*, 4(7), 1-19.
- Güngör, M. ve Buckley, A. Ö. (2021). Barışın inşası bağlamında yeşil teorinin gelişimi ve birleşmiş milletlerin rolü. Ş. Karabulut (Ed.), *Teori ve uygulamada kamu yönetimi ve siyaset alanında yaşanan bilimsel gelişmeler* içinde (ss. 581-613). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Heywood, A. (2013). *Küresel siyaset*. (N. Uslu ve H. Özdemir Çev.), Ankara: Adres Yayınları (Orijinal eserin yayın tarihi 2011).
- Ilık Bilben, M. S. (2018). Antropojenik iklim değişikliği bağlamında göç tartışmaları. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (75), 237-268.
- Ilık Bilben, M. S. (2020). Uluslararası politika ve güvenlik tartışmaları ekseninde iklim değişikliği kaynaklı göçlere genel bir bakış. N. Algan, D. Ö. Demiralp ve F. S. Çörtoğlu (Ed.), *Küresel ekolojik güvenlik uluslararası sempozyum* içinde (ss. 75-99). Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Jorgensen, K. E. (2017). *International relations theory: A new introduction*. Londra: Palgrave.
- Kakışım, C. (2022). Avrupa yeşil mutabakatı: Yeşil teori perspektifinden bir analiz. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 1-16.
- Kara, Y. (2021). Kesişimsellik iklim krizinin neresinde?. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi UKSAD*, 7(1), 1-16.
- Karagöz, T. (2021). Climate refugees: Understanding the challenges for climate refugees. *Journal of International Relations and Political Science Studies*, (1), 38-58.
- Kaya, Y. (2019). Ekolojik güvenlik. Bursa: Dora Yayıncılık.
- Kayan, A. ve Küçük, A. (2022). Küresel iklim krizinin oluşmasında politik kararların etkisi. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (31), 501-526.
- Kaypak, Ş. (2012). Güvenlikte yeni bir boyut: Çevresel güvenlik. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(8), 1-22.
- Kovancı, E. ve Karakoç, D. Y. (2019). Bir güvenlik tehdidi olarak iklim değişikliği. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 13. Uluslararası Kamu Yönetimi Sempozyumu Bildirileri Özel Sayısı, 344-357.
- Köroğlu, S. A. (2015). Literatür taraması üzerine notlar ve bir tarama tekniği. *GİDB Dergi*, (01), 61-69.
- McAdam, J. (2012). *Climate change, forced migration and international law*. New York: Oxford University Press.
- McDonald, M. (2018). Climate change and security: Towards ecological security?. *International Theory*, 10(2), 153-180.

- McLeman, R. (2017). Migration and displacement in a changing climate. C. E. Werrell ve F. Femia (Ed.), *Epicenters of climate and security: the new geostrategic landscape of the anthropocene* içinde (ss. 100-107). The Center for Climate and Security.
- Mutlu, M. ve Zenginoğlu, S. (2019). Yeşil teori perspektifinden Avrupa Birliği çevre politikası. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(88), 459-469.
- Özden, O. (2022). The climate crisis and the global green new deal: The political economy of saving the planet. *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi e-Dergi*, 11(1), 82-89.
- Özerdem, F. ve Barlas, B. (2021). Kopenhag Okulu çerçevesinde 2020 ve sonrası dünya politikasının yeni sorunu: İklim değişikliği ve iklim göçmenleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(41), 273-302.
- Paterson, M. (2012). Yeşil siyaset. S. Burchill ve diğerleri (Ed.), *Uluslararası ilişkiler teorileri* içinde (ss. 341-370). İstanbul: Küre Yayınları.
- Sağsen, İ. (2011). *İklim değişiminin güvenlik boyutu ve Ortadoğu'ya etkileri*. Ankara: Orsam Su Araştırmaları Programı Rapor No: 2.
- Schubert, R., ve diğerleri. (2008). *Climate change as a security risk*. London: Earthscan.
- Sevinç, İ. ve Babahanoğlu, V. (2019). Küresel güvenliğin değişken yapısı ve terör örgütleri üzerine etkisi: DEAŞ terör örgütü örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(4), 969-987.
- Sofuoğlu, E. ve Ay, A. (2020). The relationship between climate change and political instability: The case of MENA countries (1985:01–2016:12). *Environmental Science and Pollution Research*, (27), 14033-14043.
- Sönmezoğlu, F. ve Bayır, Ö. E. (2012). Çevre sorunlarına ilişkin uluslararası rejimler. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (47), 247-289.
- Sönmezoğlu, F., Güneş, H., ve Keleşoğlu, E. (2021). *Uluslararası ilişkilere giriş*. İstanbul: Der Yayınları.
- Steans, J., Pettiford, L., Diez, T. and El-Anis, I. (2010). *An introduction to international relations theory perspectives and themes*. London: Pearson Education Limited.
- Şahin, S. (2022). COVID 19'un çevresel güvenlik bağlamında değerlendirilmesi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 9(2), 238-255.
- Şıvgın, B. ve Afacan, S. (2020). İklim krizi ile küresel ve bireysel mücadeleye yönelik bir çalışma: Greta Thunberg örneği. *Diplomasi ve Strateji Dergisi*, 1(2), 141-158.
- Tokatlı, S. G. (2022). Soğuk Savaş dönemi güvenlik algısında yaşanan değişim ve uluslararası sistemin değişen dinamikleri. *VAKANÜVİS Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 376-406.
- Ünal, S. (2014a), Yeşil teori. M. Şahin ve O. Şen (Ed.), *Uluslararası ilişkiler teorileri temel kavramlar* içinde (ss. 229-249). Ankara: Kripto Yayınları.
- Ünal, S. (2014b). Yeşil teori ve güvenlik. E. Çıtak ve O. Şen (Ed.), *Uluslararası ilişkilerde güvenlik teorik değerlendirmeler* içinde (ss. 193-206). İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık.